

Ulf Persson

A. Kommentarer och frågor till Anders Gustavsson

Författarens etnologiska forskningsmetod är djupintervjun. Av detta sluter man att syftet är inte enbart att söka specifik information, som i en utfrågning, utan att intervjun är 'open-ended' ty likt i fallet med en genuin resa vet man inte hur det kommer att sluta. Speciellt att utbytet kan gå långt utöver det ursprungliga forskningstemat. En intervju som har det allmänna temat säg 'Vad är dina tankar om döden' kan leda in på ett sidospår som är betydligt intressantare än vad personen ifråga har att säga om döden. Hur förhåller man sig till en sådan utveckling? Detta leder till frågan huruvida djupintervjuer är en fråga om vetenskaplig forskning eller litteratur. Har intervjun ett egenvärde och i så fall hur skall den i efterhand gestaltas?. Det har givetvis också betydelse hur man genomför intervjun, om man antecknar eller spelar in, och hur relevant ordagrann återgivning egentligen är.

Djupintervjun leder tankarna dels till bikten, dels till förhöret.

Bikten som den framkommer inför prästen, psykiatrikern, läkaren, äkta hälften, främlingen på nattåget. Bikten är till för den biktande och sker på dennes villkor, den som biktar bestämmer själv vad den vill säga eller inte, och vad som framkommer är till för att tjäna densamme.

Förhöret som i ett brottsmål eller i en utpressning (var har du gömt pengarna?) tjänar endast förhørsledaren och dennes projekt. Den som utsätts för det har inget att vinna, och bestämmer inte själv vad den vill säga eller inte. Det är en form av våldtäkt.

I situationen med en djupintervju i forskningssyfte råder en obalans, mellan parterna. Den som intervjuas uppmanas att bikta sig och intervjuaren skiljer sig från prästen, psykiatrikern, den äkta hälften och främlingen på tåget, genom att ha sin egen agenda helt utanför den intervjuades intressen. Med andra ord han är något av en förhørsledare. Detta leder inte bara till uppenbara etiska frågeställningar utan även andra av mer teknisk natur. Hur uppmuntra till bikt, hur styra samtalet för att det skall vara relevant ur forskningsuppdragets synvinkel? Vi har att göra med motstridiga intressen och potentiella konflikter.

En präst som har lyssnat till många bekännelser, liksom en psykiatriker har uppenbarligen (om denne verkligen lyssnat) erhållit en stor erfarenhet av den mänskliga naturen som denna kan dela med sig. Kan man tänka sig att en etnolog utifrån den erfarenhet han fått av många intervjuer gör en syntes som är sprungen just ur detta intervjumaterial (d.v.s. intervjuerna som sådana har haft ett egenvärde och i många fall utgörs det intressanta av sådant som inte hade med intervjuernas ursprungliga syfte att göra). I fallet med Freud kan man med fog hävda att han var något av en förhørsledare i och med att dennes sessioner med patienterna även utgjorde den empiriska grunden för hans teorier.

B. Anders Gustavsson (AG) svar och svarskommentarer till Ulf Persson (UP)

UP Kommentar 1: Författarens etnologiska forskningsmetod är djupintervjun. Av detta sluter man att syftet är inte enbart att söka specifik information, som i en utfrågning, utan att intervjun är 'open-ended' ty likt i fallet med en genuin resa vet man inte hur det kommer att

sluta. Speciellt att utbytet kan gå långt utöver det ursprungliga forskningstemat. En intervju som har det allmänna temat säg 'Vad är dina tankar om döden' kan leda in på ett sidospår som är betydligt intressantare än vad personen ifråga har att säga om döden. Hur förhåller man sig till en sådan utveckling?

AG kommentar1 till UP kommentar 1: Om mitt intervjutema avser döden, som är ett känsligt ämne att samtala om, måste jag vara försiktig i början och bekanta mig med informanten, så att det kan uppstå ett förtroendeförhållande från dennes sida. Informanten kan få börja med att berätta allmänt om sig själv. Jag kan svara med lite personliga upplysningar om mig själv både som privatperson och som forskare. Informanten skall i förväg ha fått veta att temat för intervjun är döden. Det rör sig inte om någon bred livsloppsintervju där informanten kan berätta om allt möjligt i sitt liv. Som intervjuare får jag vara försiktig med att styra vad informanten berättar om. Om jag upplever att denne kommer alltför långt bort från temat, får jag på nytt aktualisera frågan om döden. Sådan försiktighet brukar löna sig med avseende på berättarvilligheten.

Om målet är att samla in självupplevda levnadsberättelser, är det bättre att låta meddelarna själva skriva ned sina minnen och till sin hjälp ha ett översiktligt frågeformulär. Den metoden tillämpade t. ex. Nordiska museet i Stockholm under 1940- och 1950-talen när man samlade in och arkiverade nedtecknade arbetarminnen. De är för närvarande till stor glädje för mig vid studier av missbruk av alkohol.

UP Kommentar 2: Detta leder till frågan huruvida djupintervjuer är en fråga om vetenskaplig forskning eller litteratur. Har intervjun ett egenvärde och i så fall hur skall den i efterhand gestaltas? Det har givetvis också betydelse hur man genomför intervjun, om man antecknar eller spelar in, och hur relevant ordagrann återgivning egentligen är.

AG kommentar2 till UP kommentar 2: I mina undersökningar är intervjumaterial avsett att leda fram till information som skall tjäna som källmaterial. Materialet skall arkiveras i ett offentligt arkiv så att även andra forskare kan ha tillgång till det. Materialet skall vara "efterprövbart". Informanterna skall anonymiseras med tanke på att intervjuerna innehåller upplysningar som uppfattas som känsliga för uppgiftslämnarna. För mig har intervjun inte ett litterärt syfte.

Ordagrann återgivning av berättelserna är inget mål i sig själv, med undantag för specifika uttalanden som skulle kunna komma att användas som citat i den vetenskapliga texten.

UP Kommentar 3: Djupintervjun leder tankarna dels till bikten, dels till förhöret.

Bikten som den framkommer inför prästen, psykiatrikern, läkaren, äkta hälften, främlingen på nattåget. Bikten är till för den biktande och sker på dennes villkor, den som biktar bestämmer själv vad den vill säga eller inte, och vad som framkommer är till för att tjäna densamme.

AG kommentar3 till UP kommentar 3: Prästen har tystnadsplikt vid bikten. Forskaren tillgodoser informantens anonymitet genom anonymisering av uppgiftslämnaren vid utskrift och arkivering.

UP Kommentar 4: Förhöret som i ett brottsmål eller i en utpressning (var har du gömt pengarna?) tjänar endast förhørsledaren och dennes projekt. Den som utsätts för det har inget att vinna, och bestämmer inte själv vad den vill säga eller inte. Det är en form av våldtäkt.

AG kommentar4 till UP kommentar 4: Vid rättsliga förhör kan informanten ha intresse av att tåga för att undvika eller minimera kommande straff. En sådan intervju kan vara präglad av rädsla. Vid en etnologisk intervju finns det däremot ingen anledning för informanten att tåga av rädsla för sanktioner. Det gäller att sträva efter att bygga upp ett förtroende som utgör motsatsen för informanten till ett obehagligt förhör.

UP Kommentar 5: I situationen med en djupintervju i forskningssyfte råder en obalans, mellan parterna. Den som intervjuas uppmanas att bikta sig och intervjuaren skiljer sig från prästen, psykiatrikern, den äkta hälften och främlingen på tåget, genom att ha sin egen agenda helt utanför den intervjuades intressen. Med andra ord han är något av en förhørsledare. Detta leder inte bara till uppenbara etiska frågeställningar utan även andra av mer teknisk natur. Hur uppmuntra till bikt, hur styra samtalet för att det skall vara relevant ur forskningsuppdragets synvinkel? Vi har att göra med motstridiga intressen och potentiella konflikter.

AG kommentar 5 till UP kommentar 5: Det är bra om intervjuaren kan motivera informanten att berätta genom att framhålla att hennes/hans uppgifter är viktiga för forskningen. Det kan locka fram en viss stolthetskänsla. Oj, har jag verkligen något att bidra med?

UP Kommentar 6: En präst som har lyssnat till många bekännelser, liksom en psykiatriker har uppenbarligen (om denne verkligen lyssnat) erhållit en stor erfarenhet av den mänskliga naturen som denna kan dela med sig. Kan man tänka sig att en etnolog utifrån den erfarenhet han fått av många intervjuer gör en syntes som är sprungen just ur detta intervjumaterial (d.v.s. intervjuerna som sådana har haft ett egenvärde och i många fall utgörs det intressanta av sådant som inte hade med intervjuernas ursprungliga syfte att göra). I fallet med Freud kan man med fog hävda att han var något av en förhørsledare i och med att dennes sessioner med patienterna även utgjorde den empiriska grunden för hans teorier.

AG kommentar 6 till UP kommentar 6: För att kunna göra synteser med hjälp av insamlat intervjumaterial behövs ett flertal intervjuer som insamlats på ett liknande sätt. Då kan det vara möjligt att vid vetenskaplig analys få fram mönster, t. ex. i fråga om upplevelser av och berättelser om döden.